

метою подальшого відокремлення слідів злочинів та інших елементів їх криміналістичної характеристики.

Подальші розвідки мають бути спрямовані на визначення ознак теплової та елек-

тричної енергії та взаємозв'язків між способами, слідами та іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів, шляхом вивчення та узагальнення слідчо-судової практики.

Література

1. Про електроенергетику [Текст]: закон України від 23 червня 2005 року № 2711-IV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1.
2. Про теплопостачання [Текст]: закон України від 2 червня 2005 року № 2633 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 28.
3. Касынюк В. И. Уголовная ответственность за незаконное пользование газом и электроэнергией [Текст] / В. И. Касынюк // Актуал. пробл. юрид. науки на этапе развитого социализма: Крат. тез. докл. и науч. сообщ. респ. науч.-практ. конф. (Харьков, 16-18 октября 1985 г.). – Харьков, 1985. – С. 162 – 163.
4. Гельфер М. О квалификации незаконного пользования электрической и другой энергией / М. О. Тельфер // Соц. законность. – 1983. – № 8. – С. 48 – 49.
5. Стрельцов Е. Л. Уголовное право Украины: Общая и Особенная части [Текст]: Учеб. / Е. Л. Стрельцова. – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 278 с.
6. Електрична енергія [Текст] // Велика енциклопедія: В 62 томах. – Т. 50. – М.: ТЕРРА, 2006. – 592 с.
7. Теплоота [Текст] // Велика Радянська Енциклопедія : у 30 томах. – Т. 25-26 - М.: Радянська енциклопедія / Гл. ред. А. М. Прохоров, 1977. – 24 с.
8. Тепловая энергия [Текст] // Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1999. – 944 с.: ил., 2 л. цв. ил.

УДК 351.85

С. В. ШЕСТАК,
здобувач ХНУВС

ОБМЕЖЕННЯ НЕДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ НАД ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Загальновизнаним у сучасній теорії і практиці державотворення є положення про необхідність ефективного контролю суб'єктів громадянського суспільства за діяльністю органів держави. Механізми недержавного контролю в демократичному суспільстві є важливим доповненням системи стримувань і противаг між гілками державної влади. Питанням цивільного (громадського) контролю в останні роки присвячено значну кількість досліджень, зокрема, праці В. Гаращука, В. Гуславського, І. Зеленського, О. Сушинського, Н. Череміської та багатьох інших учених.

Безумовно, розвинутий недержавний контроль над державними, зокрема, правоохоронними органами, є важливим надбанням демократії, проявом прозорості, відкритості влади. Втім, можна погодити-

ся з В. С. Гуславським, який зазначає, що зараз складається враження, що заради встановлення демократичного контролю над силовими структурами ми здатні пожертвувати своєю безпекою. Усі забули, що демократичний контроль – це лише засіб, а мета – безпека: громадська, національна, безпека громадянина [1, с. 20]. На цьому ж наголошує і Ю. Гаврилов, підкреслюючи, що контроль над діяльністю правоохоронних органів не може розглядатись як самоціль, у його впровадженні не повинно бути популістських заходів, інакше це може паралізувати роботу правоохоронних органів [2, с. 45].

Отже, на наше глибоке переконання, недержавний контроль у правоохоронній сфері повинен здійснюватися в чітко окреслених межах. Метою даної статті є

визначення підстав для обмеження недержавного контролю над діяльністю правоохоронних органів (зокрема, органів внутрішніх справ).

Європейська конвенція прав людини і основних свобод у статті 10 встановлює положення про те, що користування свободами накладає певні обов'язки та відповідальність, воно може бути поєднане з обмеженнями і покараннями, встановленими законом і необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для попередження правопорушень або злочинів, для охорони здоров'я або моральності населення, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошення конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і неупередженості судових органів [3, с. 8].

Таким чином, першою підставою для обмеження недержавного контролю є, на наш погляд, необхідність забезпечення національної безпеки.

Узагалі безпеку можна визначити як недопущення загрози життю й основним атрибутам людського існування. На думку К. Дейча, безпека – це захищеність, забезпечення збереження основних життєвих цінностей. Вона – ключовий фактор у системі цінностей. Тому свобода втрачає сенс, якщо відсутні гарантії безпеки особистості, а також якщо добробут перебуває під постійною загрозою [4, с. 20]. Національну безпеку визначають і як стан захищеності соціальної спільноти, що охоплюється юрисдикцією конкретної держави [5, с. 6]. Національна безпека передбачає не лише безпеку держави, але й суспільства, соціальних і національних спільнот, особистості [6, с. 26].

У всіх державах світу приділяється підвищена увага до захисту національної безпеки. Наприклад, федеральний закон США передбачає кримінальну відповідальність за розголошення імен секретних агентів. Англійський закон «Про державну таємницю», який існує з 1911 р. (з доповненням нових складів злочину у 1920 та 1989 рр.) кваліфікує як шпionaж «на-

ближення або знаходження у безпосередній близькості, або проникнення до будь-якої забороненої зони» [7, с. 53]. Іноземні кореспонденти, які збирають інформацію з питань національної безпеки у Великобританії, можуть бути депортованими. Законодавство Австралії забороняє Комітету з безпеки та контролю, зокрема, такі напрямки діяльності, як: а) вивчення пріоритетів в отриманні інформації Службою безпеки Австралії, Службою розвідки Австралії, а також Службою радіоперехвату; б) перевірка джерел інформації та методів проведення операцій вказаними службами; в) контроль над операціями, які проводяться, проводились або плануються проводитись вищезазначеними службами [8, с. 94]. Модельний кримінально-процесуальний кодекс для держав – учасників СНД містить спеціальну статтю «Охорона державної таємниці», де зазначено, що захисники та інші представники, а також інші особи, яким для цілей провадження з кримінальної справи будуть надані для ознайомлення або іншим способом повідомлені відомості, що містять державну таємницю, повинні попередньо дати підписку про нерозголошення даних відомостей, а у разі відмови дати підписку ці особи втрачають право брати участь у кримінальному судочинстві та не отримують відповідних відомостей [7, с. 249 – 250].

Українське законодавство також приділяє достатньо уваги вказаним питанням. Так, стаття 6 Закону України «Про державну таємницю» у п. 4 вказує, що до державної таємниці може бути віднесена інформація, яка стосується державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої спричинить шкоду життєво важливим інтересам України [9]. Стаття 7 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» встановлює такі обмеження: «Суб'єкти цивільного контролю здійснюють свої повноваження у сфері контролю з дотриманням встановленого законодавством України режиму доступу до інформації,

яка віднесена до державної таємниці, а також обмежень, встановлених законом для захисту стратегічних інтересів держави, у тому числі в разі введення надзвичайного і воєнного стану. Оперативні та мобілізаційні плани Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, оперативно-розпорядчі дії їх посадових осіб контролю з боку громадян та громадських організацій не підлягають» [10].

Наступна підстава обмеження недержавного контролю пов'язана з методами роботи міліції. Ефективність правоохоронної діяльності прямо залежить від використання передбаченого законодавством інструментарію, який не підлягає розголосу. Сюди слід віднести, наприклад: відомості про засоби та плани оперативно-розшукової діяльності; дані про співробітників підрозділів боротьби з організованою злочинністю, особливо тих, які беруть участь в організованій групі чи злочинній організації з метою запобігання чи розкриття їх злочинної діяльності; інформація про осіб, які на конфіденційній основі співпрацювали або співпрацюють з оперативними підрозділами тощо. Неконтрольований доступ до вказаної інформації може спричинити дуже серйозні негативні наслідки як для окремих осіб та конкретних справ, так і для роботи міліції в цілому. Так, неоднозначну оцінку серед працівників міліції отримав популярний серіал «Менти», що відносно реально відображав діяльність міліції, проте, на думку працівників карного розшуку і дільничних, розкривав методи роботи оперуповноважених, які не повинно знати населення [11, с. 60].

Національна нормативна база містить відповідні положення щодо вказаної проблеми. Так, ч. 2 ст. 26 Закону України «Про міліцію» визначає, що ради народних депутатів, здійснюючи контроль за роботою міліції, не втручаються в її оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та адміністративну діяльність [12]. Наказ МВС №536 від 08.07.2005 р. «Про створення постійно

діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ» у п. 3.2. встановлює: «Забезпечити безумовне виконання вимог законодавчих та нормативно-правових актів МВС України з питань дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина, законність дій членів мобільних груп, нерозголошення отриманих під час моніторингу відомостей, що становлять таємницю слідства» [13]. Затверджене цим Наказом Положення про постійно діючі мобільні групи у п. 3 фіксує: «Робота мобільних груп базується на принципах законності, гуманізму, об'єктивності, неупередженості та невтручання в оперативно-службову діяльність органів внутрішніх справ» [13].

На нашу думку, слід також виділити в окрему групу підстави для обмеження недержавного контролю, пов'язані з процесуальними питаннями. Це стосується, наприклад, строків подання громадянами скарг на дії або бездіяльність органів внутрішніх справ, які також є елементом системи недержавного контролю над міліцією. Так, для спеціальної скарги (що подається особою, яка була притягнена до юридичної відповідальності) такий строк становить 10 днів з моменту прийняття рішення, а для загальної скарги – один рік з моменту прийняття рішення, але не пізніше одного місяця з моменту ознайомлення з прийнятим рішенням [14, с. 107]. Іншим прикладом може бути норма Наказу МВС України від 10.10.2004 р. № 1177 «Про затвердження положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України», згідно з якою «письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає» [15]. Можливі й інші ситуації, коли суб'єкти недержавного контролю можуть зловживати своїми можливостями, перевищуючи межі контролю. Приклад вико-

ристання засобів Інтернету для формування суспільної думки й навіть впливу на рішення органів влади продемонстрував один із громадських комітетів на захист Г. Пасько (згодом засудженого за державну зраду у формі шпигунства), що поширював на своєму сайті матеріали по даній кримінальній справі, у тому числі текст обвинувачення, виступу в суді обвинувачуваного, захисників і свідків [16, с. 50].

Нарешті, важливою підставою обмеження недержавної контрольної діяльності є необхідність захисту прав працівників міліції. Специфіка роботи міліцейських підрозділів є такою, що досить часто їхні рішення та заходи суттєво обмежують діяльність фізичних та юридичних осіб. Відповідно завжди були, є і будуть особи, які агресивно налаштовані проти правоохоронних органів та під виглядом контролю можуть намагатися зводити з ними власні рахунки. Як зазначається в літературі, можлива агресія, спрямована генералізовано на органи правопорядку, а також агресія, спрямована конкретно на працівника ОВС як людину [11, с. 23]. Крім того, на характер контролю можуть впливати стереотипи, упередженість, намагання уникнути відповідальності, отримуючи інформацію про методи роботи міліції, намагання очорнити роботу міліції тощо [11, с. 63]. Тому дуже важливою є вимога

не заподіяти в процесі недержавного контролю моральної та матеріальної шкоди як самому працівнику міліції, так і його рідним та близьким. На цих позиціях стоїть і Європейський суд з прав людини, який у справі «Хелфорд проти Великої Британії» визнав, що люди вправі очікувати захисту в розумних межах свого права на недоторканність приватного життя в службовому приміщенні та на робочому місці, що стосується і працівників поліції [17, с. 15]. Згадуваний уже нами Наказ МВС №1177 у п. 10.3 містить заборону подавати громадянам звернення, яке містить наклеп, образи, дискредитує окремих громадян, органи державної влади та їх посадових осіб тощо [15].

Як ми можемо бачити, коло питань, що вимагають встановлення чітких меж недержавного контролю, є досить широким. Зважаючи на це, а також враховуючи той факт, що діяльність громадян підпорядкована принципу «дозволено все, що не заборонено законом», вважаємо, що необхідно дати чітке законодавче визначення інформації про діяльність міліції, доступ до якої обмежується. Даний перелік має бути вичерпним, обґрунтованим та таким, що не допускає його розширеного тлумачення, інакше неконтрольовані обмеження можуть призвести до згорання демократичних процесів у суспільстві.

Література

1. Гуславський В.С. Демократичний цивільний контроль над правоохоронними органами України як засіб забезпечення безпеки країн Співдружності Незалежних Держав / В. С. Гуславський // Право і безпека. – 2005. - №4'4. – С.17 – 21.
2. Гаврилов Ю. Демократичний контроль – не самоціль / Юрій Гаврилов // Національна безпека і оборона. – 2004. – №4. – С. 45.
3. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. – СПб.: Специальная литература, 1996. – 52 с.
4. Исаков Н. В. Теоретико-методологические основы правовой политики / Н. В. Исаков // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. - №1. – С.15 – 25.
5. Государственно-правовые основы обеспечения безопасности в Российской Федерации / [отв. ред. Л. Б. Ескина, А.В. Воронков]. – СПб., 1999. – 320 с.
6. Тадевосян Э. В. Словарь-справочник по социологии и политологии / Э. В. Тадевосян. – М.: Знание, 1996. – 272 с.
7. Государственная тайна и ее защита в Российской Федерации / [под общ. ред. М. А. Вуса и А. В. Федорова]. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 610 с.
8. Борн Г. Подотчетность спецслужб: правовые нормы, опыт и рекомендации / Ганс Борн, Иан Лей. – Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами (Швейца-

рия); Центр по правам человека Дерамского университета (Великобритания); Норвежский парламентский комитет по контролю над деятельностью спецслужб, 2005. – 136 с.

9. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. №3855-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №16. – Ст. 93.

10. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року №975-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.

11. Міліція і населення – партнери / Соболев В. О., Попова Г. В., Болотова В. О., Московець В. І.; за заг. ред. проф. Ярмиша О. Н. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. – 93 с.

12. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. №565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

13. Наказ МВС «Про створення постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ та затвердження Положення про ці групи» від 08.07.2005 №536 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 43. – Ст. 2894.

14. Яценко В. П. Деякі питання реалізації права громадян на оскарження до органів внутрішніх справ / В. П. Яценко // Право і безпека. – 2005. – №4'1. – С.106-108.

15. Наказ МВС України «Про затвердження положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України» від 10.10.2004 №1177 // Офіційний вісник України. – 2004. – №43. – Ст. 2853.

16. Волчинская Е. К. Интернет и гласность / Е. К. Волчинская, Л. К. Терещенко, М. В. Якушев; отв. ред. М. В. Горбаневский. – М.: Галерея, 1999. – 182 с.

17. У полицейских тоже есть права! / Совет Европы и Европейская платформа по работе полиции и правам человека. – СПб.: Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2004. – 32 с. – (Серия «Права человека»).

Анотації

У статті розглядаються підстави обмеження недержавного контролю над діяльністю правоохоронних органів.

В статье рассматриваются основания ограничения негосударственного контроля над деятельностью правоохранительных органов.

In the article arguments of the limitation of non-governmental control activity on law enforcement organs are reviewed.

КАДРОВА РОБОТА В ОВС, ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 331.526

С. В. ПОПОВ,
канд. юрид. наук
Крим. юрид. ін-ту

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Важливе місце в будь-якому дослідженні відводиться встановленню спільних ознак певних явищ чи подій. Для цього проводять їх класифікацію, що являє собою систему розподілу предметів, явищ

або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [1, с. 258].

Класифікування є одним із фундаментальних процесів у науці. Факти і явища повинні бути упорядковані, перш ніж ста-